

ირანი შექუფე აზარის რომანში „ალუჩის ხის ემანაცია“
Iran in the Novel by Shekoofeh Azar –
“The Enlightenment of the Greengage Tree”

მზია ბურჯანაძე
Mzia Burjanadze

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
Faculty of Humanities

საკვანძო სიტყვები: შექუფე აზარი, ისლამური რევოლუცია, მაგიური რეალიზმი, ცენზურა.

Key words: Shekoofeh Azar, Islamic revolution, Magic realism, censorship.

შექუფე აზარი ავსტრალიაში მცხოვრები ირანელი მწერალია. თერთმეტი წელია, პოლიტიკური დევნის გამო ირანიდან წავიდა და ავსტრალიაში დასახლდა. მისი რომანის ინგლისურად მთარგმნელის სახელი დღემდე ანონიმურია, რადგან ნიგნიც და ავტორიც (შესაბამისად, მთარგმნელიც) ირანში ცენზურის მიერ შერისხულია.

ჩემი წერილი შექუფე აზარის შესახებ ირანულ ვიკიპედიაში არსებული ინფორმაციით მინდა დავიწყო. ეს რამდენიმე წინადადება კარგად გამოხატავს ირანის პარადოქსულობას: თითქოს უწყინარ ფაქტებთან შეუგუებლობისა და, ამავდროულად, ისლამური რეჟიმისთვის მიუღებელი მოვლენების აღიარებისა და მათზე ხმამაღლა საუბრის ერთდროულ შესაძლებლობას. ვიკიპედია გვამცნობს:

„შექუფე აზარი თეირანში დაიბადა 1351 (1973) წელს. მან 1375 (1997) წელს თეირანის თავისუფალი უნივერსიტეტის სპარსული ენისა და ლიტერატურის ფაკულტეტი დაამთავრა და შემდეგ ჟურნალისტიკის პროფესიას დაეუფლა... საპროტესტო აქციებში მონაწილეობის, ასევე, პრესაში აქტიურობის გამო შექუფე აზარი რამდენჯერმე შეიპყრეს. ამის შედეგად, 2011 წელს მწერალმა ავსტრალიას შეაფარა თავი. ავსტრალიაშიც მიიღო ჟურნალისტიკის დიპლომი. 2020 წელს კი მისი რომანი „ალუჩის ხის ემანაცია“ ბუკერის საერთაშორისო პრემიის მოკლე სიაში მოხვდა.¹ ამის შემდეგ რომანი არალეგალურად ირანშიც დაიბეჭდა“.

ასეთი პარადოქსული დამოკიდებულება არსებული ფაქტების მიმართ ირანში ჩვეულებრივ მოვლენად აღიქმება. ხშირად სრულიად უწყინარი, არსებული რეჟიმის მიმართ ლოიალური და პოლიტიკურ ანგაჟირებას აბსოლუტურად მოკლებული ნაწარმოებები ექცევა ცენზურის რისხვის ქვეშ. თუმცა ზოგჯერ სახელმწიფოსთვის პოლიტიკურად და რელიგიურ-ზნეობრივად მიუღებელი ტექსტები ოფიციალურად იკვალავენ გზას მკითხველისკენ. ხდება ისეც, როგორც ამ შემთხვევაში: ისლამური რეჟიმის მიერ დევნილი და ქვეყნიდან იძულებით წასული ავტორის მრავალმხრივ მიუღებელი ნაწარმოები, საზღვარგარეთ გამოცემული და არალეგალური გზით მოხვედრილი სამშობლოში, სრულიად ლეგალურად იყიდება ირანში.

წლების წინ შექუფე აზარის რომანის მსგავსი ბედი ერგო ირანში ძალიან პოპულარულ, საქვეყნოდ აღიარებულ და მკითხველთა ფართო წრისთვის განსაკუთრებით საყვარელ მწერალს – მაჰმუდ დოულათაბადის და მის რომანს „პოლკოვნიკის მიმწუხრი“. 2011 წელს დოულათაბადის ეს რომანიც ბუკერის საერთაშორისო პრემიის ნომინანტი გახდა. „პოლკოვნიკის მიმწუხრი“ დღემდე არ გამოცემულა ირანში, თუმცა მისი ასლები არალეგალურად ვრცელდება ქვეყნის შიგნით. რომანის თარგმანები კი დღესდღეობით მრავალ ენაზე არსებობს.²

¹ რომანი სპარსულად დაიწერა, მაგრამ ძალიან მალე ითარგმნა ინგლისურად. მთარგმნელის ვინაობა, მისივე უსაფრთხოების მიზნით, არ გახმაურებულა. ნიგნი ავსტრალიაში გამოიცა, მაგრამ მასზე არ არის მითითებული არც გამომცემლობა, არც მთარგმნელის სახელი და გვარი.

² 2016 წ. რომანის ქართული თარგმანი, შესრულებული თ. შურლაიას მიერ, ქართველმა მკითხველმაც მიიღო. 2017 წელს თარგმანი წარდგენილი იყო ლიტერატურულ პრემიაზე „საბა“ და მის მოკლე სიაშიც მოხვდა.

ამ რომანის ისტორიაში ყველაზე უცნაური ისაა, რომ სახელმწიფო „არ იმჩნევს“ დოულათაბადის ერთგვარ დისიდენტობას. არ იმჩნევს, რადგან ამ მწერლის იგნორირება არ შეუძლია. მისი ავტორიტეტი და დამსახურება მეოცე საუკუნის სპარსული ლიტერატურის წინაშე განუზომლად დიდია. დოულათაბადი ავტორია ყველაზე მნიშვნელოვანი თანამედროვე ეპოპეისა სპარსულ ენაზე, რომანისა „ქელიდარი“. თავის მხრივ, არც მაჰმუდ დოულათაბადი შედის ღია კონფლიქტში ხელისუფლებასთან. არ ცდილობს რომანის სპარსული დედნის გამომზეურებას, დღესაც სამშობლოში ცხოვრობს და დამსახურებულად იმკის სიყვარულს და პატივისცემას.

რაც შეეხება ჩემი წინამდებარე სტატიის თემას, შექუფე აზარის „ალუჩის ხის ემანაცია“, საინტერესოა, რამ განაპირობა სერთაშორისო კონკურსის ჟიურის წევრების ინტერესი რომანის მიმართ და მისი შეყვანა ამ პრესტიჟული კონკურსის მოკლე სიაში. ამის გასარკვევად, ვფიქრობ, უპრიანი იქნება, მათვე მოვუსმინოთ: „ირანელ-ავსტრალიელი მწერლის შექუფე აზარის რომანი „ალუჩის ხის ემანაცია“ გამორჩეული და ღრმად შთამბეჭდავი რომანია, რომელიც სპარსულიდან ინგლისურად ითარგმნა. ამბავი ირანს შეეხება, მთხრობელი კი, ცამეტი წლის გოგონას, ბაჰარის, სული, 1979 წლის ისლამური რევოლუციის შემდეგ განვითარებულ ოჯახურსა და საზოგადოებრივ მძიმე ამბებს ყვება. რომანი მაგიური რეალიზმის სტილითაა დაწერილი. ბაჰარის დედა ალუჩის ხის კენწეროზე ზუსტად იმ დროს ეზიარება ემანაციას, როცა მის ვაჟს – სოჰრაბს – ევინის ციხეში ხვრეტენ. ხუთი ათასი სიკვდილმისჯილისა და ომში დაღუპულის სული თეირანის ქუჩებსა და ცრემლის მდინარეში ხვდება ერთმანეთს; ხომეინი კი, ირანის რევოლუციის ბელადი, საკუთარ თავს მიწისქვეშა მოსარკული ლაბირინთის სარკეებიან გალავანში აღმოაჩენს. რომანი კლასიკური სპარსული ლიტერატურისთვის დამახასიათებელ თხრობის მანერას და ლათინოამერიკული მაგიური რეალიზმის წერის ტექნიკას ერთმანეთს უზავებს, რომლებიც ირანულ ფოლკლორულ წარმოდგენებს, ზღაპრებსა და მითებს მომხიბლავად ერწყმის. იგი იმ რეჟიმის პოლიტიკაზე მოგვითხრობს, რომელიც უამრავი სიცოცხლის განადგურებაზეა პასუხისმგებელი“ (ჰესაბი, 2020).

ამ ამონარიდის წაკითხვის შემდეგ ძნელი მისახვედრი არაა, რომ მთავარი ფაქტორი, რამაც ჟიურის გადაწყვეტილება განსაზღვრა, რომანის თემატიკა უნდა იყოს. კერძოდ, იმ რეჟიმის კრიტიკა, რომელიც „უამრავი სიცოცხლის განადგურებაზეა პასუხისმგებელი“.

აშკარაა, რომ ბოლო წლებში მსოფლიო მეტ ყურადღებას იჩენს ირანის მწერლობის, განსაკუთრებით კი, მისი ემიგრანტული ნაწილის, მისამართით. ამის მიზეზი უნდა იყოს ინტერესი ტოტალიტარული სახელმწიფოს სასტიკი რეჟიმის, ადამიანის უფლებების მკაცრი შეზღუდვის, ქალის თავისუფალი ნების წინააღმდეგ გამოვლენილი წნეხის მიმართ. თანამედროვე სამყაროში, რომელშიც ადამიანის უფლებების დაცვას უდიდესი მნიშვნელობა მიენიჭა, ეს თემები ხაზგასმით ფასეული გახდა. აქედან გამომდინარე, ბუნებრივია, რომ უცხოელი გამომცემლები განსაკუთრებით იმ ლიტერატურისადმი ავლენენ სიმპათიას, რომელიც დღევანდელ მოთხოვნას, ანუ მკითხველის მოლოდინს გაამართლებს. ასეთი კი, რა თქმა უნდა, ირანს გარეთ, უცხოეთში გამომცემული ტექსტები უნდა იყოს. ქვეყნის შიგნით და ქვეყნის გარეთ შექ-

მნილი ნაწარმოებები ერთმანეთისგან ძალიან განსხვავდება. ირანში დაწერილ ნაწარმოებებს როგორც ოფიციალური, ისე შინაგანი, გაუცნობიერებლად არსებული, ცენზურა უწესებს გარკვეულ ტაბუს, რომლის დარღვევა თითქმის შეუძლებელია. მის საპირისპიროდ, ემიგრანტული ლიტერატურა სრულიად თავისუფალია ნებისმიერი ტაბუსგან, იქნება ეს პოლიტიკური, რელიგიური თუ კულტუროლოგიური სახის. სამწუხაროდ, ცენზურის არარსებობა ხშირად ისეთ თავისუფლებას გულისხმობს, რომლის დროსაც ტექსტი მხოლოდ პროპაგანდისტულ ღირებულებას ატარებს. უნდა ითქვას, რომ ამგვარმა თავისუფლებამ, საზოგადოებრივმა დაკვეთამ და დაჟინებულმა ინტერესმა მხოლოდ და მხოლოდ ადამიანის უფლებრივი შეზღუდვების თემატიკის მიმართ საკმაოდ მძიმე და არასასურველი შედეგი მოუტანა ნამდვილ ლიტერატურას. წერა დაიწყო არამარტო იმან, ვისთვისაც წერის უნარი ღვთით ბოძებული ნიჭი და შინაგანი მოთხოვნილებაა, არამედ - განურჩევლად ყველამ: ზოგმა იმისთვის, რომ საკუთარი ტკივილი ამოეთქვა, ზოგმა კი თავის დამკვიდრებისა და შესაძლო პოპულარობის მოხვეჭის იმედით.

გარკვეული ხნის წინ მწერლობაში ფასეული იყო არა მარტო სათქმელი, ანუ თემატიკა, არამედ - ნაწარმოების ფორმაც. დღევანდლობამ სრულიად ამოაყირავა ღირებულებები. დღევანდელ ეპოქაში ნამდვილ კულტურას მასობრივი კულტურა დაუპირისპირდა. დაუპირისპირდა ისე მხნედ და თავდაჯერებულად, რომ მისი ინტერესი წამყვანი გახდა. დღეს მასობრივ მკითხველს ის უფრო აინტერესებს (ხშირად კი მხოლოდ ის აინტერესებს), თუ რას წერს მწერალი და არა ის, თუ როგორ წერს.

ამაზე საუბრობს არაერთი მწერალი თუ ლიტერატურათმცოდნე.

ქავე ბაშირი, არკანზასის უნივერსიტეტის პედაგოგი, პოეტი და მთარგმნელი, თავის სტატიაში ამბობს: „ჩემს სტუდენტებს ისტორიული ამბები და პოლიტიკურ-სოციალური დეტალები უფრო აინტერესებთ, ვიდრე ლიტერატურული ღირებულება“ (ბაშირი, 2017).

დაახლოებით იმავეს ამბობს გერმანიაში მცხოვრები თანამედროვე ირანელი ემიგრანტი მწერალი და გამომცემელი აბას მარუფი: „ბევრი გერმანიაში მცხოვრები მწერალი შეეხიზნა ლიტერატურას, მაგრამ ისინი, ძირითადად, ლიტერატურას კი არ ქმნიან, უბრალოდ, ემიგრაციის პრობლემებზე წერენ“ (მარუფი, 2007).

სამწუხაროდ, ისეც ხდება, რომ ლიტერატურის სარბიელზე თავის დამკვიდრებისთვის „მებრძოლი“ მწერლები ცუდ სამსახურს უწევს საკუთარ ქვეყანას, ადამიანებს და ლიტერატურას. ასეთები მიზნის მისაღწევად ნებისმიერ გზას მისაღებად მიიჩნევენ და ზედმეტად აზარალებენ ირანის ისედაც შერყეულ რეპუტაციას. წერენ იმაზეც, რაც ნამდვილად ხდება, მაგრამ წერენ იმასაც, რაც იქნებ არც ხდება, მაგრამ რაზე წერაც მომგებიანია დასავლეთში.

„ახლო აღმოსავლეთის მუსლიმი მამაკაცები დასავლეთში ისტორიულად არიან მოქცეულნი სტერეოტიპული წარმოდგენების ქვეშ. განსაკუთრებით, ირანელი მამაკაცები ექვემდებარებიან სპეციფიკურ მარგინალიზაციას. 1979 წლის ისლამური რევოლუციის შემდეგ ისინი ხაზგასმულად მიიჩნიეს მოძალადეებად და რელიგიურ ფანატიკოსებად. ამ შეხედულების დადასტურებასა და წინ წამოწევაში მნიშვნელოვანი როლი ითამაშეს თავად ირანელებმა. ბედის ირონიით, ამ დისკურსის განმტკიცებაში ყველაზე დიდი წვლილი ირა-

ნელი ქალების მიერ დასავლეთში ინგლისურ ენაზე დაწერილმა ნარატივებმა შეიტანა, მემუარებისა და გამოგონილი ისტორიების სახით. ამ ნაწერებმა მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა ირანელი მამაკაცის გარშემო სტერეოტიპული მარგინალური წარმოდგენის გაღრმავებასა და ხაზგასმამი“ [სამადი რენდი 2017: 15].

ამის გათვალისწინებით, თანამედროვე ემიგრანტული რომანების უმრავლესობა, შეიძლება ითქვას, ტყუპებივით დაემსგავსნენ ერთმანეთს. და ეს მხოლოდ ირანელი მწერლებისა თუ, უბრალოდ, ემიგრანტების ნაწერებზე არ ითქმის. თუმცა დღეს ჩვენი ინტერესის საგანი კონკრეტულად ეს თემაა. უცხოეთში გამოცემული და, მით უფრო, პრემირებული რომანების თემატიკის სფერო არათუ მსგავსი, ერთნაირიც კია. ვკითხულობთ და წინასწარ ვხვდებით, კიდევ რა საკითხი გახდება ავტორის განხილვის საგანი, რა თემას „შემოგვიდგებს“ მწერალი ყურადღების მისაქცევად. როგორც წესი, აუცილებელი თემებია პერსონაჟების პოლიტიკური დევნა, სამშობლოში არსებული რელიგიური შევიწროების საკითხი, ქალის უიმედო უფლებრივი მდგომარეობა, მასზე ზეწოლა და ძალადობა, და ბოლოს, დღესდღეობით ძალიან აქტუალური ლგბდ თემატიკა. ძალიან აქტუალური და მიღებული გახდა, ასევე, სექსუალური ეპიზოდები, რომლებიც მწერლობაში გამოუცდელი და არაპროფესიონალი ავტორების ხელში პორნოგრაფიას ემსგავსება და მხოლოდ უარყოფით ემოციებს იწვევს.

თავად შექუფე აზარი, როცა ავსტრალიური წიგნის ბაზრის ავ-კარგზე საუბრობს, ერთ-ერთ ნაკლად სწორედ ამ სიტუაციას ასახელებს: „მწერლებს ერთნაირი სტილი აქვთ, არავითარი მრავალფეროვნება. მაგალითად, აქ (ავსტრალიაში) გამოკითხვა ჩატარდა ერთსქესიანთა ქორწინების თაობაზე. ამის შემდეგ დაწერილ წიგნებში თითქმის ყველა მწერალს ერთი-ორი ასეთი პერსონაჟი ჰყავდა გამოყვანილი. ახლა ბევრი წერს კორონავირუსზე. ეს კი ლიტერატურაზე ძალიან ზერელე შეხედულებაა. ლიტერატურა ხეს ჰგავს, ფართო და გაშლილი თვალსაწიერი უნდა ჰქონდეს. გაზეთივით ან პურივით მხოლოდ დღეს და ხვალეს არ უნდა სწვდებოდეს“ [ჰესაბი 2021].

არავინ დაობს, რომ ყველა ეს ასპექტი, როგორც თანამედროვე ყოფის თანამდევი, საზოგადოებისთვისაც და ცალკეული ადამიანებისთვისაც ნამდვილად აქტუალური და მტკივნეულია. მით უფრო, ისეთი ტოტალიტარული რეჟიმის ქვეყნიდან ემიგრირებული თუ დევნილი ადამიანებისთვის, როგორიც დღესდღეობით ირანია. და, თუ ყველა ეს თემა მხატვრული ფორმით, ანუ ლიტერატურული ფიქციის სახით ჩნდება მწერლობაში, არათუ მისაღები, არამედ საჭირო და მისასალმებელიც იქნება. მაგრამ ლაპარაკია იმ შემთხვევებზე, როცა საქმე გვაქვს სრულიად უმწიფარ ტექსტებთან, რომელთაც შორეული კავშირიც კი არ აქვთ ლიტერატურასთან და მხოლოდ ამ „მოდური“ თემებით ცდილობენ აუდიტორიის დაპყრობას. ამ საკითხზე იქნებ არც კი მელაპარაკა, რომ ამ ტიპის ნაწარმოებებს არ წაელეკა წიგნის დღევანდელი ბაზარი და, მით უფრო, უამრავი ჯილდოს მფლობელი არ გამხდარიყო.

ეს არის ძალიან სამწუხარო ტენდენცია დღევანდელ ლიტერატურაში, რომელიც ყოველდღიურად მძიმდება და მისგან საშველიც არ ჩანს. სამწუხაროდ, ნამდვილი კულტურა კონტრკულტურის რანგში გადავიდა

„ახლა მაღალი კულტურა ფუნქციონირებს, როგორც კონტრკულტურა, რაც მეინსტრიმისგან განსხვავებულ მოქმედებას გულისხმობს. მაღალი კულტურის გაგებისა და დაფასების შესწავლა ნააგავს მეორე ენის შესწავლას, რომელიც მიზანმიმართულ ძალისხმევას გულისხმობს. კულტურა კონტრკულტურულია იმ თვალსაზრისითაც, რომ გარკვეულ საშიშროებას უქადის მის მომხრეებს. ძველი და რთული ფასეულობებისადმი უპირატესობის მინიჭება, თანამედროვე და პოპულარულ ფასეულობებთან შედარებით, ნიშნავს გაუცხოებას საკუთარი საზოგადოებისაგან, ზოგიერთ შემთხვევაში, საკუთარი ოჯახისგანაც. საუკეთესო შემთხვევაში, ეს არის უცნაური ახირება, უარესში – ანტისოციალური ამპარტავნების ფორმა. მაღალი კულტურა ნააგავს ერთგვარ ნაქრძალს, სადაც გაქრობის პირას მდგარი სახეობები ცხოვრობენ“ [კირში 2022:14].

თუმცა, საბედნიეროდ, მაინც არსებობენ მწერლები, მკითხველები და გამომცემლები, რომელთაც ნამდვილად უყვართ ლიტერატურა, ერკვევიან ლიტერატურაში და იციან, რომ მხატვრული ტექსტი მხოლოდ მშრალი ნარატივი და შიშველი პროპაგანდა არ შეიძლება იყოს. კარგი მწერალი, კვალიფიციური მკითხველი და სინდისიერი გამომცემელი დღესაც ცდილობს, რომ სტერეოტიპებს არ დაუქვემდებაროს თავისი აზროვნება და გემოვნება. ამის შედეგია, რომ წიგნის ბაზარზე დღესაც არის კარგი ლიტერატურა და კარგი ლიტერატურის კარგი თარგმანები.

ვფიქრობ, ამ წიგნების რიგში შეგვიძლია მოვიაზროთ შექუფე აზარის რომანი „ალუჩის ხის ემანაცია“ და მისი ინგლისურენოვანი თარგმანი.

მართალია, წიგნის თემატიკა ზუსტად ჯდება იმ საკითხების ქარგაში, რომელიც თითქმის ყველა ემიგრანტულ რომანს ახასიათებს და რომელზეც ზემოთ ვისაუბრე, მაგრამ ავტორი არ შემოიფარგლება მხოლოდ მიმდინარე ამბების თხრობით. მისი პრობლემა მხოლოდ დღევანდელი რევოლუციური და პოსტრევოლუციური უსამართლობა და სისასტიკე არ გახლავთ. მწერლის სათქმელი ბევრად უფრო ვრცელი, ღრმა და მრავლისმომცველია და ირანის ათასწლოვანი კულტურის შრეებს სწვდება. აქვე იმასაც ვიტყვი, რომ შექუფე აზარი არ არის შემთხვევითი ადამიანი ლიტერატურაში, ის თავის სამშობლოშიც, საიდანაც თერთმეტი წლის წინ სწორედ პოლიტიკური დევნის გამო გამოიქცა, მოთხრობების კრებულის ავტორი იყო. გარდა ამისა, მისთვის ყველა ის საკითხი, რომელზეც წერს, ნამდვილად ორგანული და მტკივნეულია. მისი რომანი არ გახლავთ მოდური საკითხების პროპაგანდისტული რეკლამა თავის გამოჩენის თუ თვითდამკვიდრების მიზნით. მიუხედავად ლიტერატურული თვალსაზრისით გარკვეული ღირებულებრივი უთანაბრობისა მის ნაწილებს შორის, არის ისეთი თავები, რომლებიც უპირობოდ ფასეულია.

თავად მწერალი რომანის სათქმელს ასეთ განმარტებას აძლევს: „ალუჩის ხის ემანაციის“ პრობლემა ისაა, თუ რამდენად მოახერხებს ირანელი ადამიანის კულტურა, ხელოვნება, იმედი და ოცნება პოლიტიკურ-რელიგიური სიბრყვითა და მარნუხების პირობებში გადარჩენას“ [ჰესაბი 2021].

როგორც ზემოთაც ითქვა, შექუფე აზარს რომანი მაგიური რეალიზმის პრინციპებით აქვს აგებული. თანამედროვე მსოფლიო მწერლობის ეს მხატვრული მეთოდი თანამედროვე სპარსულ ლიტერატურაში, მით უფრო, ქალე-

ბის ლიტერატურაში, ძალიან პოპულარულია. ალბათ, ერთი მხრივ, მისი მი-
თოპოეტურობის, მეორე მხრივ კი, მასში სიმბოლიკის განსაკუთრებული ად-
გილის გამო. თავად მწერალი ამ საკითხს ასე ხსნის: „მსურდა, რომ მაგიური
რეალიზმის საშუალებით პოლიტიკურ-სოციალური საკითხების სისასტიკე
შემეხურა და, ამავდროულად, ირანული (არაისლამური) კულტურის ესთეტი-
კა, მისი მშვენიერება წარმომეჩინა“ [აზარი 2020].

ინტერვიუებში შექუფე აზარი არაერთხელ აღნიშნავს, რომ მისი ყუ-
რადღების საგანი არაისლამური ირანული კულტურაა. ძველი ირანის კულ-
ტურული ფასეულობების ხაზგასასმელად ხშირად სიუჟეტის მითოლოგიზა-
ციასაც მიმართავს.

მთავარი, წამყვანი ხაზი რომანში რეალური მოვლენები და დღევანდელი
პოლიტიკური თემაა. კერძოდ, ისლამური რევოლუციის და მისი შემდგომი
პერიოდის სისასტიკე და აბსურდულობა. ხოლო რომანის ქვედა, თითქოსდა
მეორე პლანის, სინამდვილეში კი უფრო მნიშვნელოვანი შრე მწერლის მთა-
ვარი სათქმელის ილუსტრაციას წარმოადგენს: მარადიული ღირებულებების
მშვენიერებას; ეთნოკულტურული ფასეულობების სიცოცხლისუნარიანობას
– ამაო, წარმავალი ადამიანური ფაციფუცისა და სიბრყევის საპირისპიროდ.

„რომანი მთლიანად ისლამური რევოლუციისა და, გარკვეულწილად,
თავად ისლამის კრიტიკაა“, – ამბობს მწერალი.

დავამატებდი, რომ რომანი არათუ ისლამური რევოლუციის კრიტიკას,
არამედ ხომეინის პიროვნების გროტესკულ გამოხატულებასაც კი წარმოად-
გენს. რომანში არის თავები, რომლებიც ხომეინის ზეობისა და მისი მზის ჩას-
ვენების პერიოდებს ასახავს. რევოლუციის ბელადის დიქტატორული ახირე-
ბების წარმოსახვით ილუსტრაციებს, ბოლოს კი – მის სიკვდილს და ხორცი-
ელ ლპობას, რომელსაც სიმყრალის სუნიც ერთვის. ეს პასაჟები, რომელთაც
მხატვრული თვალსაზრისით ღირებულს ვერაფრით დავარქმევ, არსობრივად
კარგად ასახავს რეალურ ფაქტებს და თავად ხომეინის პერსონაჟს. რაც მთა-
ვარია, ავტორის დამოკიდებულებას რევოლუციის ბელადის მიმართ.

საინტერესოა ირონიული მსჯელობა ისლამური რევოლუციის ე.წ.
„მასშტაბურობაზე“, „ხალხის დაკვეთაზე“:

„ხომეინი, ისევე, როგორც ყველა სხვა დიქტატორი, ისე მოკვდა, რომ
ვერ გაიგო, რევოლუციამ და მისმა თანამდევმა ისლამმა ხალხს რა ოინი უყო.
მარტო ქალაქის მოსახლეობას კი არა, მთისა და უდაბნოს მკვიდრთაც კი –
წლიდან წლამდე ქალაქისკენ პირი რომ არ უქნიათ. ეგ კი არადა, ქალაქისკენ
მიმავალი გზაც რომ არ ჰქონიათ; რუკაც რომ არ სჭერიათ ხელში, ქალაქის-
კენ რომ მიენიშნებინა; წერა-კითხვაც რომ არ სცოდნიათ, რუკა რომ
გაეგოთ“ [აზარი 2017:82].

ოფიციალური ცნობით, ხომეინის არჩევნებში ხალხის 98%-მა დაუჭირა
მხარი. იმ სოფელში და მხარეში კი, სადაც რომანის მოქმედება იშლება – მა-
ზანდარანის მთიანეთში, არც ხომეინის სახელი, არც ირან-ერაყის ომისა და
არც რევოლუციის ამბებისა სმენიათ რამე.

როდესაც ხალხის ომში ჩასართავად გამოგზავნილი მათივე თანასოფ-
ლელი ჰოსეინი რევოლუციის, ირან-ერაყის ომის, ამერიკის საძულველი ქმე-
დებისა და ომში დაღუპული ირანელი მებრძოლების გმირობის ამბებს ყვება,

სოფლები გაშტერებულები უსმენენ და მხოლოდ ერთი ბერიკაცი სვამს კითხვას: „კი მაგრამ, ერაყი სადაა? ამერიკა ვინაა?“ [აზარი 2017: 84].

იქნებ ეს ეპიზოდი უტრირებულიც მოგვეჩვენოს, მაგრამ არცთუ შორსაა სინამდვილისგან.

გოლი თარაყის პერსონაჟი, სოფელი უბირი ქალი ანარბანუ, გულწრფელად გამოთქვამს უბრალო ჭეშმარიტებას, რევოლუცია ქალაქელები-საა, ჩვენ არ გვეხებაო.

ალალ, გაურყენელ ადამიანებს სისასტიკე, სისხლის სიყვარული და მოყვასის სიძულვილი სულში არ უდევთ, თუმცა რევოლუციის მესვეურებმა მუდამ იციან, როგორ ითამაშონ ამ უბრალო ადამიანების გულუბრყვილობაზე, როგორ აქციონ ისინი უნებურ მკვლელებად ან თვითმკვლელებად – რევოლუციის შაჰიდებად.

„ჰოსეინს და მის მეგობრებს რომ სცოდნოდათ, ომის მომღერალ ქუვე-ითფურის სამგლოვიარო სიმღერის ხმა ისეთ მყისიერ გავლენას იქონიებდა სოფლების წრფელ, ალალ გულებზე, რომ ყველა ჭაბუკი ერთიანად იცვლიდა ნირს და რიგში ჩამსკრივდებოდა, ვაითუ, ვინმემ შაჰიდობის ნექტარი ჩემზე ადრე შესვასო, მთელი კვირა რევოლუციის დამსახურებებზე ლაპარაკით თავს აღარ დაიღლიდნენ...“ [აზარი 2017: 84].

რევოლუცია და მისი მომდევნო პერიოდი მთელი თავისი სასტიკი მრავალფეროვნებით ჩანს რომანში. დაპატიმრება, წამება და სიკვდილით დასჯა; ჩხრეკა, ქონების კონფისკაცია და წიგნების დანვა მთელ ტექსტს ფონად სდევს.

მეორე მნიშვნელოვანი საკითხი, რომელიც, ასევე, სხვადასხვა კუთხით ჩნდება რომანში, ქალის თემაა. ქალის სახე შექუფუე აზართან სხვადასხვა განზომილებით შემოდის. მწერალი, გარდა სრულიად რეალური, ამქვეყნიური სახეებისა, სიუჟეტის მითოლოგიზაციის გზით, ჯადოსნური რეალიზმისთვის მიღებული სტილით ხატავს ქალის მითოპოეტურ პერსონაჟებს, რომელთა შემოყვანით უფრო მკვეთრი და შთამბეჭდავი ხდება რევოლუციის მიერ ქალური საწყისის ფეხქვეშ გათელვა, ხოლო უფრო ბნელი და მიუღებელი – რევოლუციის სისასტიკე.

ქალზე ძალადობა მაგიური რეალიზმისთვის დამახასიათებელი სიმბოლური სახით ხორციელდება რომანში, თუმცა ამით არათუ სიმძაფრეს არ კარგავს, უფრო ტრაგიკულიც კი ხდება.

რევოლუციური რეალობისგან დევნილი და ნატანჯი, მოგვიანებით ზღვის ფერიად ქცეული ახალგაზრდა გოგონა – ბითა – ზღვაში აგრძელებს ცხოვრებას, მაგრამ ადამიანური საწყისი თავს არ ანებებს. სიზმრად დედ-მამისა და და-ძმის ხილვის შემდეგ, მათი ცხადში ნახვის სურვილით შეპყრობილი, ხმელეთზე გამოსვლას რისკავს და კვლავ ადამიანების სისასტიკის მსხვერპლად იქცევა. „რევოლუციის ჯარისკაცები“ ხორხოციტ შეესევინ და მასზე სექსუალურ ძალადობას აპირებენ. მას მერე კი, რაც დარწმუნდებიან, რომ ზღვის ფერიას „არავითარი ხვრელი არ გააჩნია“, შეურაცხყოფასა და დამცირებაზე გადადიან.

„ბითა იერიშზე გადმოსული მეთევზეების, ბრინჯისა და ფორთოხლით მოვაჭრეების ოფლიან სხეულებს შორის ზღვას ხედავდა. რა ახლოს იყო ზღვა! ისე ახლოს, ერთი ნახტომის საშუალებაც რომ მისცემოდა, ეს კოშმა-

რიც დასრულდებოდა. ალექმას დადებდა, რომ აღარასდროს, აღარასდროს ხმელეთზე ფეხს არ დაადგამდა და აღარასდროს ჩვენს ნახვას არ შეეცდებოდა. ოჰ, რა ცუდია, რომ წუხანდელი სიზმრის ახდენა მოისურვა და აქ მოვიდა. მის თევზის მეხსიერებას ხომ აღარც ვახსოვდით, მაგრამ წუხანდელმა წყეულმა სიზმარმა კვლავ მოაგონა ჩვენი თავი. ძველებურად მოაკითხა ნაპირს, რომ ამდენი წლის მერე რომელიმე მაინც ვენახეთ“ [აზარი 2017:227].

რომანის მხატვრულ ქსოვილს უხვი სიმბოლიკა პოეტურობას სძენს, არის თავები, რომლებიც ერთიანად ავტორის სათქმელის სიმბოლურ გამოხატულებას წარმოადგენს. ეს თავიც, საიდანაც ზემოთ მოტანილი ნაწყვეტია ამოღებული, მათ რიცხვში გახლავთ. თავად ის ფაქტიც, რომ ბითა ნახევრად თევზია, თევზების სამყაროში ცხოვრობს და თევზების დედად იქცა (რაც ამბის თხრობისას ირკვევა), უკვე სიმბოლურია. სიმბოლურია ისიც, რომ მამამ ქალთევზად – ზღვის ფერიად – ქცეული შვილი ზღვამდე (თავისუფლებამდე) ისლამური ჰეჯაბით მიიყვანა, ზღვაში კი უჰეჯაბოდ გაუშვა. ცხადია, ეს ეპიზოდი ისლამური ირანის ატრიბუტიკისგან გათავისუფლების ნიშანია. მშობლების სანახავად ხმელეთზე დაბრუნებული ბითას წამება მეთევზეებისა და მოვაჭრეების მიერაც არაა შემთხვევითი. სამშობლოს ნოსტალგიითა და ახლობლების მონატრებით სწეულ ადამიანებს, ემიგრაციიდან დაბრუნებულთ, ქვეყანაში კვლავ სიბნელე, სისასტიკე და ტანჯვა ხვდებათ. და სინანული, რომ ახლობლების ნახვა მოისურვებს. მათთვის გადარჩენის ერთადერთ გზად – თავისუფლების გზად – უცხოობაში არსებობა რჩება.

მწერალი, ვფიქრობ, იმის თქმასაც ცდილობს, რომ გოტალიტარული რეჟიმის ქვეყნიდან წასვლა, ძალიან ხშირად, ნებაყოფლობით არჩევანს არ გულისხმობს და რომ იგი იძულებითია.

როგორც ზემოთ აღინიშნა, ქალის სახე რომანში მრავალი რაკურსით ჩანს. გვხვდებიან სრულიად რეალური პერსონაჟებიც, რეალური ყოველდღიურობით. ეს ქალები რომანის რეალისტურ ქარგაში ცხოვრობენ და ღიად აჩვენებენ მკითხველს თავიანთ გაუხარელ, მონოტონურ და ზღუდედადებულ არსებობას ამქვეყნად.

სრულიად უფლებიანი, თავიანთი „საოჯახო პატრიარქების“ – ქმრების უტყვი მსახურნი, თუმცა არ მოსწონთ ქმრების მიერ ბითას წამება, ქმრების ბრძანებაზე მორჩილად ბრუნდებიან სახლში, სადაც მოსამზადებელი ვახშამი, შვილების გაკვეთილები, ერთიანობაში კი, ქალური ყოველდღიურობა – „ქალის საქმე“ – ელოდებათ. გარეთა საქმე კი, თუნდაც ეს ქალზე ძალადობა იყოს, მათ არ ეხებათ, ეს „კაცების საქმეა“. ასე უთხრეს ქმრებმა და მათაც მიიღეს.

შეუფერ აზარს საინტერესოდ შემოაქვს რომანში არამარტო ქალის, არამედ, ზოგადად, ადამიანის დანიშნულებისა და როლის ძიების საკითხი საზოგადოებაში.

ბითას წამებისა და მოკვლის ეპიზოდებში სხვადასხვა მიმართებისა და მსოფლალქმის ადამიანების მთელი სპექტრი იშლება; მაგრამ, მიუხედავად ამ მოჩვენებითი სხვადასხვაობისა, მათი არსი და, აქედან გამომდინარე, მათი ქმედების შედეგი ერთია. ამდენ კაცში არავინ მოიძებნა, ვინც რეალურად აღუდგებოდა წინ ე.წ. საზოგადოების სისასტიკეს. ზოგს სიზარმაცემ შეუშალა ხელი, ზოგს – მოვლენების რეალისტურად შეფასების უნარმა – იცოდა,

მაინც ვერაფერს შეცვლიდა; ზოგს – კარიერული წინსვლის დაკარგვის შიშმა; ზოგსაც – მკვლევებთან ახლობლურმა და ნათესაურმა კავშირებმა.

„ახალგაზრდა კაცმა, ბითას მოკვლის წინააღმდეგი რომ იყო, თავი მწუხარედ გადაიქნია. უნდოდა, დაეშალა მათთვის, მაგრამ, როცა თავის უბნელებს სათითაოდ გადახედა, მიხვდა, რომ არავითარი შანსი არ ჰქონდა. ის მათ იცნობდა, ისინი კი მას იცნობდნენ. ერთთან მუშაობდა და მეორის ქალიშვილის ცოლად შერთვას აპირებდა. ერთი მისი მამის ძმა იყო, მეორე კი – დედის ქმარი. ყველანი ერთმანეთის ნათესავეები იყვნენ. შორეული თუ ახლობელი. გარეგნული განსხვავებების მიუხედავად, ერთსულნი იყვნენ. ერთი სული სხვადასხვა სხეულში. თვითონ კი ვინ იყო? მათი ნაშვირი. მათი ჩამომავლების მომავალი მამა“ [აზარი 2017:231].

ამ ეპიზოდში, რომელიც ე.წ. საზოგადოების ფსიქოლოგიურ პორტრეტს წარმოადგენს, ცხადია, მწერალი მხოლოდ ირანის დღევანდელობას და ისლამური რეჟიმის უსამართლობას არ ახასიათებს. ესაა მისი პროტესტი ზოგადად ადამიანური ხასიათის გამო, რომელიც შობს კიდევ უამრავ გაუმართლებელ მოვლენას და სისასტიკეს. სანამ ადამიანები მხოლოდ საკუთარი კეთილდღეობის უზრუნველყოფით იქნებიან შეპყრობილნი, სანამ მეორე ადამიანი მათთვის „სხვა“ და „უცხო“ იქნება, რომლისთვისაც არ ღირს თავის შეწუხება, მანამ იქნება უსამართლობა და სისასტიკე ამქვეყნად, ხოლო სად, კონკრეტულად რომელ ქვეყანაში აღზევდება ეს სისასტიკე – ირანში თუ სხვაგან; და ან როდის გაშლის ფრთებს, ამას ადამიანი ვერ განსაზღვრავს. ასეთ არამყარ და არაპუშმანურ სამყაროში გაუსაძლისია ცხოვრება. ამიტომ ამბობს შექუფე აზარის პერსონაჟი რომანის ბოლოს: „კარგია, რომ არცერთს არ გვყავს შვილები. ეს სამყარო შვილოსნობისთვის სახიფათოა!“ [აზარი 2017: 238].

გამოყენებული ლიტერატურა:

აზარი, შ. (1395/2017). აღუჩის ხის ემანაცია, ავსტრალია.

[اشراق درخت گوجه سبز ، استرالیا.]

აზარი, შ. (2020). მაგიური რეალიზმი - ჩვენი თანამედროვე საზოგადოებრივი რეალობის ასახვის

საუკეთესო სტილი. ვანკუვერი, გავრცელდა 09/10/2020 მედია „ჰამიარის“ მიერ. شگوفه

آذر: رانيسم جادویی، بهترين سبک ادبی برای نشان دادن خود واقعی

جامعه امروز ما. ارسال شده 2020/10/09 توسط رسانه همیاری

<http://media.hamyari.ca/2020/09/10/%D%A%AF%D9%81%D8%AA%E2%80%8C%D9%88%D%A%AF%D9%88-%D8%A8%D8%A7-%D8%B4%D%A%A9%D9%88%D9%81%D9%87-%D8%A2%D8%B0%D8%B1%D8%8C-%D9%86%D9%88%DB%8C%D8%B3%D9%86-%D8%AF%D9%87%D9%94-%D8%B1%D9%85%D8%A7%D9%86/>

ბაშირი, ი. [Bashiri, I. (2017). Modern Iran Through its Novels, “Michigan Quarterly Review”]. <https://sites.lsa.umich.edu/mqr/2017/02/modern-iran-through-its-novels/>

კირში, ა. (2022). კულტურა, როგორც კონტრკულტურა, არილი, 2 (302), თბილისი: „საზოგადოებრივ-ლიტერატურული ასოციაცია არილი“.

მარუფი, ა. (2007). მწერლობა ემიგრაციაში, ბერლინი.

<https://www.dw.com/fa-ir/دراستانتونویسی-در-غربیت/a-2849227>

სამადი რენდი, ლ. (2017). ირანული დიასპორის ქალთა ლიტერატურა. [Samadi Rendy, Literature of Women, Berlin: “Klaus Schwarz Verlag”].

ჭესაბი, ს. (2021). საუბარი შექუფე აზართან, ემიგრაციის ხმა, ხელოვნება და ლიტერატურა. مصاحبه با شگوفه آذر، آوای تبیعد، هنر و ادبیات]

<http://avaetabid.com/?p=1662>

Shokoofeh Azar is an Iranian writer, residing in Australia. She is the author of the novel "The Enlightenment of the Greengage Tree", English translation of which was shortlisted at the International Booker Prize for Fiction in 2020. The competition jury wrote about the novel: "The novel "The Enlightenment of the Greengage Tree" by Iranian-Australian writer Shokoofeh Azar is deeply impressive novel, which was translated from Persian into English. The storyline concerns Iran, the narrator is a spirit of thirteen-year-old girl Bahar, who tells us about the hard times of the life of the family and society since 1979 Islamic revolution. The novel is written in style of magical realism. She mixes the narrative manner characteristic for the classic Persian fiction to the Latin magical realism writing techniques, which merges with the Iranian folk ideas, fairy tales and myths. She tells us about the political regime, which is responsible for ruining many lives."

The writer herself gives the novel such definition: "The message of the „The Enlightenment of the Greengage Tree" is how the culture, art, hope and dream of the Iranian man can survive in the conditions of the political-religious stupidity and tongs... The novel is entirely the critic of the Islamic Revolution and Islam itself, for some extent."

Until now, the translator of the novel is still anonymous for his/her own safety, as the author of the book is banned by censor in Iran. Nevertheless, the copies of the novel illegally transported to Iran, are legally sold inside the country.

As we have already mentioned, Shokoofeh Azar has created this novel on the principles of magical realism. This important artistic method of the contemporary world literature, yet more in the Persian literature and in women literature in particular is extremely popular. Perhaps, because of its mythopoetic nature, and on the other hand - the special place of symbolism in it, the writer explains this issue in this way: „I wanted to cover the socio-political cruelty issues via magical realism and, simultaneously, expose the Iranian (non-Islamic) culture aesthetics and its beauty".

The mainline of the novel is represented by the real events and current political situation, in particular, Islamic revolution and the severity and absurdity of the further period. And, the second level of the novel, and indeed the more important layer of the novel, is an illustration of the writer's main point: the beauty of the eternal values; capacity of the ethno cultural values – unlike transient human fuss and stupidity.

The ironic debates on the „immensity" of the Islamic Revolution, "people's desire" is worth notable.

Officially, in the elections, 98% of the population supported Khomeini. In the village, where the action of the novel takes place and even in that region, neither the name of Khomeini, nor the Iran-Iraqi war and the Revolution is being heard.

When the countryman Hosseini comes to his village in order to involve the villagers in war and briefly talks about revolution, Iran-Iraqi war, the terrible actions of the Americans and the heroism of the Iranian warriors, the villagers listen to him unwindingly and only the elderly man asks him: „But, where is Iraq? Who is America?"

Revolution and its following period is represented in the novel with its severe diversity. Detaining, torture, death penalty; searching, property confiscation, burning of books are against the backdrop of the whole text.

Another worth-noting issue, which appears in various angles across the novel is a woman issue. The writer, apart from the realistic, earthborn images, in the way of mythologization of the scene, creates the mythopoetic characters with a style of magical realism, with whom override of the feminine origins are becoming more vivid and impressive, and the cruelty of the Revolution - dark and unacceptable.

In the novel, we meet real characters, with their everydayness. These women live in the realistic hoop of the novel and patently show the reader their cheerless, monotonous and bordered existence.

Completely deprived of their rights, the voiceless servants of their husbands, although they are against Bitā's torture by their husbands, obediently return home, where they have to get the dinner ready, help their children with their homework. Overall, women's everydayness – "women errands" wait for them. External affairs, even it is violence on a woman, does not concern them. "It is man's business", - that's what they were told by their husbands and they have accepted.

Apart from woman, Shokoofeh Azar represents generally the role of the human and its definition issue in the society.

In the episodes of Bitā's torture and murder, a whole spectrum of people of different attitudes and worldviews is shown; But despite this apparent difference, the result of their actions is the same. Among so many people, no one was found who would effectively raise up against the so-called cruelty of society. Some were hampered by the laziness, some – by the skills, assessing realistically the events, knowing that he/she was unable to change anything; some of them – by the fear of losing his/her career growth; some – by the close relations and relative connections with the murderers.

In the episode, which represents perfect psychologic portrait of the so-called society, it is obvious that the writer characterizes not only the current Iranian situation and injustice of the Islamic regime. It is her protest against the human nature, which produces numerous unjustified actions and severity. As long as people are only obsessed with ensuring their own well-being, as long as the other person is "other" and "alien" for them, for whom it is not worth bothering, injustice and cruelty in this world will exist, and where, in which country exactly will this cruelty rise - in Iran or elsewhere, nobody knows; and person cannot determine when it will spread its wings. It is difficult for a human to live in such an unstable and cruel world.